

แนวคิดทางการเมืองในมุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาท Political Concept in the Viewpoint of Theravada Buddhist Philosophy.

นาวาเอกนพดล บงกชกาญจน์

Capt. Noppadon Bongkochkarn, R.T.N

ฝ่ายวิชาการ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ

Division of Academic Affairs Naval Education Department

E-mail: bongkochkan81@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นว่า แนวคิดทางการเมืองปัจจุบันรูปแบบการปกครองประชาธิปไตย เป็นการปกครองให้อำนาจแก่หมู่ชนที่ได้รับประโยชน์สูงสุดต่อภาครัฐมีสิทธิที่ได้จากภาครัฐจะยึดถือหลักสิทธิเสรีภาพเป็นสำคัญ ขจัดการแบ่งแยกทางชนชั้น เพื่อให้เกิดความทัดเทียมกันในสังคม มุ่งเน้นเรื่องการปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนด้วยการใช้หลักความเสมอภาคของบุคคลให้อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน มุ่งเน้นการยึดถือเจตนารมณ์ของปวงชนและการยึดถือหลักการปกครองโดยเสียงข้างมาก ส่วนแนวคิดทางการเมืองรูปแบบการปกครองเผด็จการเป็นการปกครองที่รัฐบาลมีอำนาจสั่งการทั้งหมดในการควบคุม ดูแลทรัพยากรของประเทศและเป็นผู้กำหนดการผลิตของสังคม มากกว่าจะให้ประชาชนกำหนดค่าของสังคม ตลอดจนเป็นผู้กำหนดค่านิยมของสังคมอุดมการณ์ที่ประชาชนยึดถือกฎหมายต่างๆ ออกโดยผู้นำรัฐบาลและมีอำนาจในการตัดสินใจถูกจำกัดอยู่ในบุคคลเพียงไม่กี่คนเป็นการมอบอำนาจในการปกครองสูงสุดทั้งหมดให้แก่ผู้ปกครอง สำหรับแนวคิดทางการเมืองในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น จะเน้นที่ผู้นำหรือผู้ปกครองที่มีหน้าที่บริหารบ้านเมืองและปกครองประชาชนจะต้องที่มีคุณธรรม ด้วยการยึดหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้นำมาปรับประยุกต์ใช้กับการปกครอง เพื่อให้ผู้ปกครองจะต้องมีหลักคุณธรรมสูงกว่าประชาชนธรรมดาและใช้กฎหมายเท่าที่จำเป็น โดยเน้นหลักธรรมที่เป็นแนวทางของความถูกต้องเป็นใหญ่ในการปกครอง และแนวคิด รูปแบบ หลักการ และเป้าหมายของการเมืองปัจจุบันในมุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นบางส่วนมีความขัดแย้งกัน แต่ไม่มากจนไม่สามารถไปด้วยกันได้ เพียงแต่แนวคิดทางการเมืองปัจจุบันนั้นจะมุ่งเน้นใช้เพื่อแสวงหาอำนาจและผลประโยชน์ในโลกนี้เท่านั้น ในขณะที่แนวคิดทางการเมืองในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นใช้เพื่อประโยชน์สุขในโลกนี้และโลกหน้าพร้อมกับประโยชน์สูงสุดที่ไม่ต้องอยู่ทั้งโลกนี้และโลกหน้ามีความหมายกว้างกว่าและจะยึดหลักธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้กับแนวคิดการเมืองเป็นสำคัญ

คำสำคัญ: แนวคิดทางการเมือง, พุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

This article is intended to illustrate that the current political concept, “the form of democracy” is the power given to the people who have the most benefit to the government obtained from the government, adhere to the principle of freedom and rights. Eliminate class discrimination to achieve equality in society. Focusing on the protection of rights and freedoms and ensuring the rights and freedoms of people by

using equality principles, to the sovereignty of the people. Focusing on the spirit of the people and the principle of governing by majority. As for the political concept, “the form of dictatorship” is the rule that the government has all the power to control on taking care of the resources of the country. And is responsible for the production of society more than to be the duty of the market mechanism as well as responsible for setting social values. Ideals that allow people to adhere to various laws issued by the government leaders and having the power to make decisions are limited to only a handful of people, giving all leaders the power to govern. For the political direction in Theravada Buddhist philosophy focuses on leaders or leaders who are responsible for the administration of the country and ruling the people must have morality by adhering to the principles that the Lord Buddha had teach to be apply to government, to allow leaders to have moral principles higher than ordinary people and use the law as necessary, by emphasizing the principle that is the guideline of the correctness of the government. And it was found that the concepts, principles and goals of politics at present, in the view of Theravada Buddhist philosophy, there are some conflicts but not so much that they cannot go together, only the current political concept will focus only on seeking power and benefits in this world. While political concepts in Theravada Buddhist philosophy is used for happiness in this world and the next world. With the greatest benefit that does not have to be in this world and the next world. It has a broader meaning and will adhere to the principles applied to political concepts.

Keyword: Political Concept, Theravada Buddhist Philosophy.

1. บทนำ

แนวคิดทางการเมืองที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันส่วนมากมีจุดเริ่มต้นมาจากนักคิดคนสำคัญของทางตะวันตก นับตั้งแต่อริสโตเติลนักปรัชญาเมธีชาวกรีกที่ได้เสนอความคิดเกี่ยวกับรัฐในอุดมคติเพื่อเป็นแบบอย่างของนครรัฐที่พึงปรารถนา โดยกำหนดโครงสร้างของรัฐไว้ว่า รัฐที่ดีจะต้องแสดงถึงชีวิตที่ดี โดยมีปัจจัยที่แสดงถึงชีวิตที่ดี 3 ประการ คือ ความสุขภายนอก (external) ความสุขทางร่างกาย (physical) และความสุขทางจิตใจ (spiritual) และประการสำคัญนั้นรัฐที่ดีจะต้องปลูกฝังคุณธรรมในจิตใจของประชาชน (สมบัติ อารังธัญวงศ์, 2553 : 83) แต่แนวคิดการเมืองของอริสโตเติลนั้นเป็นไปในเชิงอุดมคติมากเกินไปที่จะนำมาปฏิบัติให้ได้ผลจริง ในโลกของความเป็นจริงไม่ว่าการเมืองการปกครองในรูปแบบใด ล้วนมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องแทบทั้งสิ้น ซึ่งผลประโยชน์นี้เองเป็นเหตุให้การเมืองนั้นมีความซับซ้อนเกิดเป็นปัญหาขึ้นมากมาย ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งในเรื่องแนวคิดทางการเมืองที่แตกต่างกัน ปัญหาความขัดแย้งเรื่องดินแดนระหว่างประเทศ ปัญหาความขัดแย้งเรื่องเชื้อชาติและปัญหาความขัดแย้งเรื่องศาสนา ปัญหาดังกล่าวมานี้ล้วนสามารถเชื่อมโยงถึงการเมืองได้ทั้งสิ้นและการแก้ปัญหา ก็จำเป็นต้องใช้วิธีการทางการเมืองเข้ามาช่วยเพื่อให้ปัญหานั้นเบาบางลงหรือหมดไปในที่สุด

ในสมัยพุทธกาลนั้น ปัญหาทางการเมืองนั้นก็เช่นกัน แต่อาจจะเกิดขึ้นในบริบทที่แตกต่างจากปัจจุบัน เพราะในสมัยนั้นการปกครองได้แบ่งออกเป็นรัฐ ซึ่งบางรัฐนั้นจะมีการปกครองแบบราชาธิปไตย บางรัฐปกครองแบบคณาธิปไตย และบางรัฐก็ปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งในสมัยนั้นมีรัฐใหญ่ๆ อยู่ 16 รัฐ คือ

อังคะ มคธ กาสี โกศล รัชชี มัลละ เจติ วังสะ กุรุ ปัญจาละ มัจฉะ สุรเสนะ อัสดกะ อวันตี คันธาระ กัมโพชะ รัฐที่นับว่ามีชื่อเสียงมากที่สุดในสมัยพุทธกาล ก็คือรัฐมคธและโกศล ซึ่งปกครองแบบราชาธิปไตย และรัฐรัชชีซึ่งปกครองแบบเสรีประชาธิปไตย โดยเฉพาะรัฐมคธที่ขณะเวลานั้นอยู่ภายใต้การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของพระเจ้าพิมพิสารนับเป็นรัฐที่ใหญ่โตและเกรียงไกรที่สุดในด้านกำลังทหารและเศรษฐกิจมีกรุงราชคฤห์เป็นพระนครหลวงของรัฐ ซึ่งเป็นศูนย์กลางแห่งการเผยแผ่ลัทธิศาสนาต่างๆ ในสมัยนั้นและลัทธิศาสนาที่กำลังเจริญรุ่งเรืองที่สุดในขณะนั้นคือ ศาสนापราหมณ์ (จางนค์ ทองประเสริฐ, 2550 : 243) ด้วยเหตุนี้ การเมืองในสมัยนั้นจึงได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของศาสนาพราหมณ์ก่อให้เกิดแนวคิดทางการเมืองมีรูปแบบเฉพาะของสมัยนั้น

อย่างไรก็ตาม การเมืองตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นจะมีปรากฏอยู่ในอัครคัมภีร์สุต (ที.ปา. 11/11-140/83-102) ซึ่งได้กล่าวถึงการเกิดขึ้นของโลกการเกิดขึ้นของมนุษย์และได้รวมตัวกันเป็นชุมชนเริ่มต้นนั้นมนุษย์ทั้งหลายก็อยู่ด้วยกันอย่างสงบสันติร่มเย็นในคุณภาพอันสมบูรณ์ของธรรมชาติและต่างก็มีความรู้จักรู้พอที่จะบริโภคทรัพยากรที่มีอยู่อย่างพอเหมาะพอดีไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไปไม่มีการสะสมส่วนเกิน ต่อมามนุษย์เริ่มมีความกำหนัด มีความโลภ และความเกียจคร้าน เกิดการสะสมส่วนเกิน ความสมบูรณ์ในธรรมชาติค่อยๆ หดไปผลผลิตที่จะตอบสนองความต้องการมีน้อยกว่าปริมาณความต้องการของมนุษย์ หลังจากนั้น ก็เริ่มมีการแบ่งแยกและมีแย่งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่เกิดขึ้นและเกิดการละเมิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินดังกล่าวตามมา เกิดการขโมย การตีเตียนทะเลาะกัน การกล่าวเท็จ และการทำร้ายถึงฆ่ากันตามลำดับ ท้ายที่สุดก็เกิดความจำเป็นต้องมีสถาบันปกครองและชนชั้นปกครองเพื่อควบคุมและจัดระเบียบการอยู่ร่วมกันในสังคม (สุนัย เศรษฐบุญสร้าง, 2533 : 30-35) อันนำไปสู่การมีอำนาจในการปกครอง และมีการตั้งเป็นทฤษฎีการปกครองต่างๆ และต่างก็พยายามโน้มน้าวให้เชื่อว่าทฤษฎีการปกครองของตนนั้นถูกต้องและสามารถนำประชาชนไปสู่จุดหมายสูงสุดของสังคมได้ ซึ่งเป็นเหตุก่อให้เกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงตลอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ (เดือน คำดี, 2534 : 51)

ตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นได้แสดงอำนาจไว้ 3 ประการด้วยกัน ประการแรก ได้แก่ อัตตาธิปไตย นับเป็นอำนาจที่ได้มาจากการกระทำที่ปรารถนาเองไม่ว่าจะเป็นฐานะ ศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ ตลอดจนผลประโยชน์ของตนเป็นใหญ่ ประการที่สอง ได้แก่ โลกาธิปไตย เป็นอำนาจที่ได้มาจากการปฏิบัติที่ปรารถนาสังคม ในเรื่องความนิยมของสังคม ประเพณีของสังคมเป็นใหญ่กล่าวคือสังคมมนุษย์นั่นเองและประการที่สาม ได้แก่ ธรรมาธิปไตย อำนาจที่มาจากกระทำที่ถูกต้องเป็นธรรมเป็นความจริงเป็นใหญ่ ซึ่งหมายถึงเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นอย่างเป็นธรรม (ที.ปา. 11/228/231)

ปัญหาสำคัญของแนวคิดทางการเมืองนั้น ก็คือความขัดแย้งในเรื่องแนวคิดทางการเมืองที่แตกต่างกัน ความขัดแย้งเรื่องดินแดนระหว่างประเทศ ความขัดแย้งเรื่องเชื้อชาติ และความขัดแย้งเรื่องศาสนา ปัญหาดังกล่าวมานี้วันจะมีเกิดมากขึ้นและมีความซับซ้อนขึ้นตามลำดับ จึงจำเป็นที่ผู้มีอำนาจทางการเมืองจะต้องแสวงหาวิธีในการแก้ปัญหาให้ได้โดยเร็วที่สุด ดังนั้น ในบทความนี้ผู้เขียนต้องแสดงให้เห็นว่า “แนวคิดทางการเมืองที่มีอยู่ในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้และแก้ปัญหาของการเมืองที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้”

2. แนวคิดทางการเมืองปัจจุบัน

แนวคิดทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นนักคิดทางตะวันตกและตะวันออกนั้นมีความหมายมากมายหลากหลายทัศนะในมุมมองด้านแนวคิดทางปรัชญาการเมือง ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะได้นำเอาเนื้อหาที่เกี่ยวกับข้องกับการให้ความหมายของคำว่า การเมืองมากล่าวดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

คำนิยามของคำว่า “การเมือง” (Politics) มีนักวิชาการได้ให้ความหมายในหลายแง่มุมที่แตกต่างกันดังนี้

พจนานุกรมศัพท์การเมือง พ.ศ 2537 ได้ให้ความหมายของคำว่า “การเมือง” ไว้ดังนี้

1. งานที่เกี่ยวกับรัฐหรือแผ่นดิน เช่น วิชาการเมือง ได้แก่ วิชาว่าด้วยรัฐการจัดส่วนแห่งรัฐ และการดำเนินการแห่งรัฐ

2. การบริหารประเทศ เฉพาะที่เกี่ยวกับนโยบายในการบริหารประเทศ เช่น การเมืองระหว่างประเทศ ได้แก่ การดำเนินนโยบายระหว่างประเทศ

3. กิจกรรมอำนาจหรือควบคุมการบริหารราชการแผ่นดิน เช่น ตำแหน่งการเมือง ได้แก่ ตำแหน่งซึ่งมีหน้าที่อำนาจการ (คณะรัฐมนตรี) หรือควบคุม (สภาผู้แทนราษฎร) การบริหารแผ่นดิน

4. ศิลปศาสตร์ในการบริหารหรือการปกครองบ้านเมือง (เดโช สนวนานนท์, 2545 : 41)

สำหรับพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า “การเมือง” นั้นหมายถึง “การทำหน้าที่ให้สังคมเป็นอยู่อย่างผาสุกโดยไม่ต้องใช้อำนาจ” (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป. : 80-81)

สิทธิพันธุ์ พุทธหนู (2526 : 29) กล่าวว่า “เกี่ยวกับเรื่องการเมืองนั้น มีผู้ให้นิยามไว้หลายประการ เช่น การเมืองเป็นเรื่องราวของรัฐ, เรื่องที่เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่, เรื่องของการแจกแจงสิ่งที่มีคุณค่าในสังคมให้แก่ทรัพยากรทางการเมือง เช่น ความมั่นคง ข้าวสาร คำสั่งฯ และเรื่องของพฤติกรรมต่างๆ ที่เป็นประเด็นสำคัญๆ ทางการเมือง”

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2523 : 15-16) กล่าวว่า “การเมือง หมายถึง กิจกรรมซึ่งผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน รวมอยู่ในหน่วยการปกครองหนึ่งๆ ได้รับการประสานประโยชน์ โดยได้รับโอกาสที่จะร่วมมืออำนาจ ตามสัดส่วนของความต้องการของกลุ่ม ทั้งนี้เป็นไปเพื่อสวัสดิภาพและการคงอยู่ของสังคม”

สมบุญ สุขสำราญ (2527 : 1) กล่าวว่า “การเมือง หมายถึง ความคิดกิจกรรม และการกระทำต่างๆ ที่เกี่ยวกับการได้มาซึ่งอำนาจ การให้ได้มาซึ่งอิทธิพล การใช้อำนาจ เพื่อบริหารรัฐกิจ การจัดระเบียบสังคม หรือการจัดสรรคุณค่าในสังคมและกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมและเศรษฐกิจทรัพย์”

จากความหมายดังกล่าวของการเมืองพอสรุปความหมายรวมได้ว่า การเมืองนั้นจะมีความหมายถึงหลักความคิดในการใช้อำนาจและกิจกรรมในการใช้อำนาจของรัฐ เพื่อให้สังคมโดยส่วนรวมอยู่อย่างสุขสงบ และการปกครองจะมีความหมายถึง แนวทางที่กำหนดในการดูแล ปกป้อง คุ้มครอง บุคคลที่ถูกปกครองให้มีคุณธรรม จริยธรรม โดยมีเป้าหมายการปกครองเพื่อความผาสุก โดยไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เมื่อเมื่อนำคำทั้งสองมาจะกันจะได้คำว่า “การเมืองและการปกครอง” ที่มีหมายว่าการศึกษาเกี่ยวกับการใช้อำนาจรัฐ เพื่อนำมาควบคุมพฤติกรรมทางสังคมอยู่ในระเบียบกฎเกณฑ์เดียวกันเพื่อให้เกิดสันติสุขของมหาชน

ถ้ามองย้อนไปในอดีตจะเห็นถึงแนวคิดการเมืองแต่เดิมที่เกิดขึ้น เมื่อสมัยกรีกโบราณนั้น โดยเฉพาะแนวคิดของอริสโตเติล นักปรัชญาเมธีชาวกรีก ท่านได้กำหนดโครงสร้างของรัฐไว้ว่า รัฐที่ดีนั้นจะต้องแสดงถึงชีวิตที่ดี โดยมีปัจจัยที่แสดงถึงชีวิตที่ดี 3 ประการ คือ 1) ความสุขภายนอก (external) 2) ความสุขทางร่างกาย (physical) และ 3) ความสุขทางจิตใจ (spiritual) ซึ่งรัฐที่ดีนั้นจะต้องปลูกฝังคุณธรรมในจิตใจของประชาชนการมีทหารของรัฐมีเพียง เพื่อป้องกันรัฐไม่ใช่เพื่อการสงคราม (สมบัติ อารังธัญวงศ์, 2553 : 83)

จากหลักการเบื้องต้นนั้น ทำให้เกิดรูปแบบการปกครองตามแนวคิดของอริสโตเติลอันเป็นผลที่เขาได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบการปกครองของนครรัฐต่าง ๆ และสรุปให้เห็นว่า ถ้าใช้จำนวนของผู้ปกครอง และวัตถุประสงค์ของการปกครองจะสามารถจำแนกลักษณะและรูปแบบการปกครองจะสามารถแบ่งออกได้เป็น 6 รูปแบบด้วยกัน ได้แก่

1. ทระราชย์ (Tyranny) เป็นการปกครองโดยคนเดียวมีรูปแบบการปกครองที่มุ่งใช้อำนาจ ในการปกครองประชาชนและการกดขี่ข่มเหงประชาชนโดยใช้อำนาจแต่เพียงผู้เดียวมิได้รับฟังความคิดเห็นของประชาชน

2. ราชาธิปไตย (Monarchy) เป็นการปกครองโดยคนเดียว เป็นรัฐที่มุ่งคุณธรรมสูงสุดเป็นสำคัญ โดยกษัตริย์มีอำนาจสูงสุดแต่เพียงผู้เดียวและเป็นผู้ทรงคุณธรรม รูปแบบนี้จะเป็นรูปแบบการปกครองที่มีประสิทธิภาพสูงสุดเพราะกษัตริย์สามารถใช้อำนาจได้โดยเด็ดขาดและเมื่อกษัตริย์เป็นผู้ทรงคุณธรรม การกระทำของกษัตริย์ย่อมรวดเร็วและเที่ยงตรงกว่ากฎหมาย ในโลกแห่งความเป็นจริง ยากที่จะกระทำได้ ดังเช่นความคิดเรื่องราชาปราชญ์ในอุตัมมรัฐของเพลโต

3. คณาธิปไตย (Oligachy) เป็นการปกครองโดยกลุ่มคน มีรูปแบบการปกครองโดยผู้มั่งคั่งร่ำรวยมีทรัพย์สินสมบัติมากเท่านั้น โดยชนชั้นผู้ปกครอง คือ ชนชั้นที่มั่งคั่งที่สุดของสังคม ในที่สุดผู้ปกครองจะหลงอำนาจจะแสวงหาแต่ทรัพย์สินเงินทอง อริสโตเติลเห็นว่ารูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่เลว

4. อภิชนาธิปไตย (Aristocracy) เป็นการปกครองโดยกลุ่มคน มีรูปแบบการปกครองที่มุ่งเน้นเพียงวัฒนธรรมและคุณธรรมของชนชั้นสูงเป็นสำคัญ เป็นการกำหนดให้ผู้ปกครองมีวัฒนธรรมและคุณธรรม แต่การมอบอำนาจไว้กับคนคนเดียวในเบื้องต้นอาจเป็นสิ่งที่ดี แต่เมื่อได้อำนาจแล้วอาจสูญเสียคุณธรรมไปได้

5. ประชาธิปไตย (Democracy) เป็นการปกครองโดยคนจำนวนมากมีรูปแบบที่มุ่งเสรีภาพเป็นที่ตั้งโดยกำหนดว่าชนชั้นปกครอง คือ มหาชนที่เป็นคนจน รูปแบบประชาธิปไตยตามความคิดของอริสโตเติล คือ รูปแบบประชาธิปไตยที่อริสโตเติลพบเห็นอยู่ในนครรัฐเอเธนส์ ด้วยเหตุนี้อริสโตเติลจึงจัดว่าการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นแบบที่เลว แต่ก็ยังมีระดับความเลวน้อยกว่าแบบคณาธิปไตยและทระราชธิปไตย

6. มัชฌิมชนาธิปไตย (Polity) เป็นการปกครองโดยคนจำนวนมาก เป็นการปกครองโดยรัฐธรรมนูญเพื่อประชาชนทั้งหมด ผู้ปกครองใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน ประชาชนทั้งหมดมีสิทธิเลือกผู้ปกครอง ผู้มีสิทธิรับเลือกตั้งต้องเป็นคนมีทรัพย์สินสมบัติจำนวนหนึ่ง นับเป็นรูปแบบการปกครองที่มุ่งระบียบวินัยยึดมั่นหลักกฎหมายและหลักคุณธรรมตามรัฐธรรมนูญ โดยกำหนดให้ชนชั้นปกครองมาจากชนชั้นกลาง (มัชฌิมชน) ที่ได้รับการเลือกตั้งจากชนชั้นคนรวยและคนจน รูปแบบนี้อริสโตเติลมองว่ามีความสอดคล้องกับมนุษย์และโลกแห่งความเป็นจริง (สมบัติ อารังธัญวงศ์, 2553 : 87)

อริสโตเติล กล่าวว่ารูปแบบการปกครองใดก็ตาม ถ้าผู้ปกครองใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ของประชาชน ส่งเสริมให้ผู้ปกครองใช้อำนาจเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม รูปแบบนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่ดี โดยเฉพาะราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และมัชฌิมชนาธิปไตย ในขณะที่เดียวกันรูปแบบการปกครองที่ส่งเสริมให้ผู้มีอำนาจใช้ปกครองเพื่อประโยชน์ส่วนตนและพรรคพวกถือว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่ไม่ดี โดยเฉพาะรูปแบบทระราชย์ คณาธิปไตย และประชาธิปไตย

อย่างไรก็ตาม อริสโตเติลยังเชื่อว่ารูปแบบมัชฌิมชนาธิปไตย (Polity) นั้น จัดเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดและมีเสถียรภาพมากที่สุด เพราะเป็นการปกครองโดยรัฐธรรมนูญ (Constitutional Government) เป็นรัฐที่ราษฎรส่วนใหญ่เป็นผู้เลือกนักบริหาร ซึ่งมีหน้าที่ในการปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวม การปกครองแบบนี้จะเป็นหลักการประนีประนอมระหว่างหลักการสองอย่าง คือ เสรีภาพ และทรัพย์สิน เป็นการเชื่อมเสรีภาพของคนจนกับทรัพย์สินของคนรวย เพื่อที่อำนาจสูงสุดจะได้ไม่อยู่ที่ชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นคนจนหรือคนรวย อริสโตเติลยอมรับว่า อำนาจเป็นของประชาชนดีกว่าที่จะเป็นของคนเพียงไม่กี่คนที่มั่งคั่ง

ด้วยเหตุนี้ อริสโตเติล จึงมองว่าคนแต่ละชนชั้นในสังคมนั้น จะมีลักษณะเฉพาะของตนเอง กล่าวคือคนร่ำรวยมีความรู้ว่าจะปกครองอย่างไร แต่จะไม่ยอมรับในระเบียบข้อบังคับอีกทั้งยังมีความได้เปรียบกว่าชนชั้นอื่น และ ยังมีความละโมภในเรื่องทรัพย์สิน ในขณะที่คนจนมีความเข้าใจยอมรับและเชื่อฟังในระเบียบข้อบังคับ หากแต่ขาดน้ำใจ อัจฉาในทรัพย์สินสมบัติของคนรวย และยอมฟังการปลุกระดมที่สัญญาว่าจะมีการแบ่งทรัพย์สิน คนสองชนชั้นนี้มักจะแตกแยกและขัดแย้งกันอย่างรุนแรง ด้วยเหตุผลดังกล่าว อริสโตเติล จึงเชื่อว่าชนชั้นกลางจะรับฟังเหตุผลมากที่สุด เป็นกลุ่มที่มีความสุขุมเยือกเย็น มีความอดทนและเป็นผู้คอยเฝ้าดูการบริหารของรัฐ อริสโตเติลใช้ชนชั้นกลางเป็นแกนของโครงสร้างชนชั้นทางสังคม

จะเห็นได้ว่าอริสโตเติลได้เสนอแนวคิดทางการเมืองให้กับชาวโลกในการปกครองเพื่อประโยชน์ของมหาชน โดยเฉพาะราชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย และมัชฌิมชนาธิปไตยและรูปแบบการปกครองใด ก็ตามถ้าผู้มีอำนาจใช้เพื่อประโยชน์ของประชาชนและประชาชนได้รับประโยชน์ รูปแบบการปกครองนั้น จึงเป็นสิ่งที่ดี โดยโลกของความเป็นจริงไม่ว่าการเมืองการปกครองในรูปแบบใดล้วนมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องแทบทั้งสิ้น

ส่วนรูปแบบแนวคิดทางการเมืองปัจจุบันนั้น จะทราบได้ว่า ทฤษฎีรูปแบบการปกครองทั่วไปนั้นเป็นการกล่าวถึงรูปแบบการปกครองที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาในการปกครองในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

เพลโต (Plato) ประมาจารย์ทางทฤษฎีการเมืองชาวกรีก ได้แบ่งรูปแบบการปกครองโดยพิจารณาจากจำนวนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย ดังนี้

1. การปกครองโดยคนๆ เดียว หมายถึง อำนาจอธิปไตยอยู่กับคนเพียงคนเดียวจัดว่าเป็นระบบการปกครองที่เก่าแก่ที่สุดในประวัติศาสตร์ ถือว่าพระมหากษัตริย์เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย เป็นผู้ใช้อำนาจบริหาร อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจตุลาการถือว่าเจตนารมณ์ของพระมหากษัตริย์เป็นกฎหมายสูงสุด กฎหมายสูงสุดที่ประชาชนต้องให้ความเคารพและถือปฏิบัติโดยเคร่งครัด จุดมุ่งหมายการปกครองอยู่ที่ความอุดมสมบูรณ์ของประชากร การปกครองแบบนี้เป็นการปกครองแบบเผด็จการ เพราะมีรูปแบบปกครองเพียงผู้เดียว ได้แก่ กษัตริย์ เพลโตกล่าวว่าเป็นรูปปกครองที่ดีที่สุด ผู้นำใช้อำนาจบริหารเพียงผู้เดียวแต่ต้องประกอบด้วยคุณธรรมในการปกครอง ซึ่งการปกครองในรูปแบบนี้เรียกว่า “ราชาธิปไตย” โดยคุณธรรมและความยุติธรรม (เชาวน์วิศ เสนพงษ์, 2547 : 17)

2. การปกครองโดยคณะบุคคล เป็นการปกครองของคณะบุคคลชั้นสูงซึ่งเป็นพวกอภิสิทธิ์ชน บรรดาประชาชนจะให้การยอมรับโดยถือว่าผู้ปกครองเป็นชนชั้นที่มีการศึกษามีประสบการณ์ทางการเมืองและมีฐานะอันสูงส่งกว่า มีลักษณะเป็นแบบเผด็จการ ซึ่งจุดมุ่งหมายในการปกครอง ก็เพื่อบำบัดทุกข์สุขให้แก่ราษฎร เพลโตให้การยกย่องการปกครองแบบนี้เป็นอันดับสองรองลงมาจากกรปกครองแบบราชาธิปไตย ซึ่งการปกครองในรูปแบบนี้เรียกว่า “อภิชนาธิปไตย” ในทางตรงกันข้ามถ้าคณะผู้ปกครองที่วุ่นวายนี้มุ่งที่จะใช้อำนาจเพื่อแสวงหาความพอใจและประโยชน์สุขให้แก่กลุ่มพวกพ้องของตนเองเท่านั้น และที่สำคัญเน้นเรื่องทรัพย์สินสมบัติมากกว่าความรักชาติและความเฉลียวฉลาด เพลโตเรียกการปกครองโดยคนกลุ่มนี้ว่า “คนาธิปไตย” ซึ่งเป็นการปกครองที่เลวร้ายรองลงมาจากทรราชย์ (กมล สมวิเชียร, 2525 : 21-27)

3. การปกครองโดยประชาชนส่วนใหญ่ การปกครองแบบนี้ได้รับการยกย่องมากที่สุด กล่าวคือ ถือว่าเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยสายกลาง โดยมีชนชั้นกลางเป็นผู้ปกครองมีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง แต่เพลโตกล่าวว่า อำนาจอธิปไตยนั้นจะบันดาลความสุขให้เกิดได้ก็ต่อเมื่อสังคมนั้นๆ มีชนชั้นกลางจำนวนมากที่สุด เพราะชนชั้นกลางมีผลประโยชน์อยู่นานนัก ย่อมมี

ความคิดและการกระทำพอประมาณ ไม่กระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ของ ชนชั้นที่ร่ำรวยและชนชั้นต่ำที่ยากจน การปกครองโดยชนชั้นกลางนี้จะเป็นการสร้างความสมานฉันท์และกลมกลืนในสังคมได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามรัฐบาลที่ดีนั้นจะต้องเป็นรัฐบาลที่ปกครองเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนส่วนรวมโดยยึดกฎหมายเป็นหลักในการใช้อำนาจ ตามแนวคิดของเพลโตให้การยกย่องการปกครองแบบนี้ดีน้อยที่สุด ซึ่งการปกครองในรูปแบบนี้เรียกว่า ประชาธิปไตยสายกลาง (สุขุม นวลสกุล, 2542 : 2)

กล่าวโดยสรุป แนวคิดรูปแบบการปกครองตามทัศนะของเพลโต จะมีรูปแบบการปกครองแบ่งออกเป็นสามประการดังกล่าว เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดแล้วจะเห็นว่า เป็นเรื่องของการใช้อำนาจในการบริหารประเทศ โดยมีรูปแบบการปกครองที่แตกต่างกัน เช่น ประการแรกเน้นจุดมุ่งหมายไปที่อำนาจปกครองเพียงผู้เดียว ได้แก่ กษัตริย์หรือราชาปราชญ์เป็นเผด็จการในปัจจุบัน ส่วนประการที่สองเน้นจุดมุ่งหมายไปที่อำนาจการบริหารจากหมู่คณะหรืออำมาตยาธิปไตยในปัจจุบัน ประการที่สามเน้นจุดมุ่งหมายไปที่อำนาจส่วนใหญ่เป็นประชาธิปไตยในปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่า การแบ่งประเภทของการปกครองของเพลโตนั้นจะแตกต่างจากของอริสโตเติล โดยเฉพาะในส่วนของการปกครองในแบบที่สามที่เป็นการปกครองโดยประชาชนส่วนใหญ่ตามทัศนะของอริสโตเติลนั้นมองว่า แต่เดิมนั้นระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย (Democracy) เป็นการปกครองโดยคนจน ซึ่งเป็นเสียงส่วนใหญ่ในสังคม เพื่อประโยชน์ของคนจนเท่านั้น อริสโตเติลใช้คำว่า ประชาธิปไตยในความหมายที่ว่า เป็นการปกครองโดยคนจน เพื่อคนจน และตามปกติคนจนเป็นเสียงส่วนใหญ่ในรัฐดังที่อริสโตเติลกล่าวว่า “มีประชาธิปไตยเมื่อคนจนเป็นผู้ปกครองหาใช่คนมั่งมีเป็นผู้ปกครองไม่” (Adler, M.J., 1985 : pp. 1-4) ประชาธิปไตยจึงเป็นระบอบการปกครองที่เลวน้อยที่สุด

อย่างไรก็ตาม ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นรูปแบบการปกครองที่เน้นในเรื่องสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันของคนในรัฐเป็นสำคัญ ผู้ปกครองมาจากชนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งหมายถึงมหาชนที่เป็นคนจน อำนาจตกอยู่ในมือของคนจนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศเพราะถือว่ามนุษย์มีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันตั้งแต่เกิดและการใช้อำนาจก็เกินไปเพื่อผลประโยชน์ของคนจนเท่านั้น อริสโตเติลจัดรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยนี้ว่าเป็นการปกครองที่มีความเลวในระดับที่สาม เมื่อเปรียบเทียบกับกรปกครองที่เลวทั้งสามรูปแบบ

ด้วยเหตุนี้ รูปแบบการปกครองต่างๆ ที่เกิดจากระบบการปกครองของแต่ละรัฐที่สมควร โดยเฉพาะผู้ปกครองจะต้องให้ความสำคัญเพื่อผลประโยชน์โดยรวมเป็นหลักผู้ปกครองต้องเป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมิกราชา ยึดถือประโยชน์ของประชาชน ไม่ใช่อำนาจตามอำเภอใจ เพื่อผลประโยชน์ของตัวเองเป็นหลักในการปกครอง ตามทัศนะของอริสโตเติลที่กล่าวว่า การใช้อำนาจเกินไปเพื่อประโยชน์ของใคร ก็หมายความว่าผู้ปกครองต้องใช้อำนาจให้เหมาะสมกับสถานที่ บุคคล ชุมชน จึงจะเป็นนักปกครองที่ดีได้ ดังนั้น รูปแบบการปกครองที่ส่งเสริมให้ผู้ปกครองใช้อำนาจเกินไปเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม จัดเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีส่วนรูปแบบการปกครองที่ส่งเสริมให้ผู้ปกครองใช้อำนาจเกินไปเพื่อผลประโยชน์ของส่วนตนและพรรคพวกจัดเป็นการปกครองที่เลว ส่วนรูปแบบการปกครองที่พิจารณาเฉพาะแต่ผลประโยชน์ส่วนตัวของผู้ปกครองนับเป็นการปกครองที่ผิดไปจากรูปแบบการปกครองที่ดีที่ต้องการ

ผู้เขียนมองว่า การที่อริสโตเติลได้จัดให้มีรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่เลวนั้น ก็เพราะท่านไม่เห็นด้วยที่จะให้คนจน ที่ไม่มีความรู้ซึ่งเป็นคนส่วนมากเข้ามาทำหน้าที่ในการปกครอง และจะเป็นปัญหาต่อการถูกชักจูงต่อผู้มีความรู้ มีปัญญา และคนจนเหล่านั้นหลงเชื่อ ทำ

ให้ระบบการปกครองในสังคมเสื่อมเสียประชาชนเหล่านั้ น ขาดสิทธิ เสรีภาพ และถูกเอารัด เอาเปรียบ ก็อาจจะถูกชักจูงไปในทางที่ผิดและตกเป็นเหยื่อของผู้แสวงหาอำนาจได้ง่าย

3. แนวคิดทางการเมืองในพุทธปรัชญาเถรวาท

ในสมัยนี้เป็นระยะที่อารยธรรมอินเดียได้เจริญรุ่งเรืองในสังคม วรรณะพราหมณ์ได้มีบทบาทและมีอำนาจในสังคมมากขึ้น ระบบวรรณะจะเข้มงวดและรัดกุมมากขึ้น คนชั้นต่ำได้รับการกดขี่ข่มเหง เอารัดเอาเปรียบ สภาพเช่นนี้ทำให้วรรณะอื่นๆ เช่น วรรณะกษัตริย์รู้สึกไม่พอใจ วรรณะพราหมณ์ และพยายามที่จะหาแนวทางปรับปรุงสภาพของสังคมอินเดีย ในด้านการเมืองแคว้นต่างๆ ได้ถือกำเนิดเป็นรัฐขึ้นเพราะมีอาณาเขตที่แน่นอนและมีการปกครองที่เป็นระเบียบมีระบบการจัดการเก็บภาษีซึ่งแสดงให้เห็นว่าเศรษฐกิจแบบเมืองได้เจริญขึ้นแล้ว ภาษีต่างๆ เหล่านี้ทำให้ รัฐมั่งคั่งและมีความมั่นคง รัฐในสมัยพุทธกาลนี้ตามที่มีปรากฏหลักฐานในอุโบสถสูตร (อง.ติก. 20/510/210) มีด้วยกัน 16 รัฐ คือ 1) แคว้นกัมโพชะ ปัจจุบันอยู่ในเขตประเทศอัฟกานิสถาน 2) แคว้นกาสิ ปัจจุบัน เรียกว่า วารานสี (กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาสัย, 2539 : 41) 3) แคว้นกุรุ ปัจจุบันเป็นดินแดนแคว้นปัญจาบและเมืองเดลีนครหลวงของประเทศอินเดีย 4) แคว้นโกศล ตั้งอยู่ระหว่างเทือกเขาหิมาลัยกับแม่น้ำคงคาตอนกลาง ปัจจุบัน คือ อุตรประเทศ 5) แคว้นคันธาระ ตั้งอยู่ทางลุ่มแม่น้ำสินธุตอนบน ปัจจุบันเป็นดินแดนนี้อยู่ราวพรมแดนทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย ตรงกับแคว้นปัญจาบภาคเหนืออยู่ติดกับแคว้นกัษมีระหรือแคชเมียร์ นครหลวงชื่อตักสิลาอยู่ในดินแดนประเทศปากีสถาน 6) แคว้นเจติ ตั้งอยู่ลุ่มแม่น้ำคงคา ติดต่อกับแคว้นวังสะทางทิศตะวันออกมีแคว้นวันตีอยู่ทางทิศตะวันตก นครหลวงชื่อโสถวัตติ 7) แคว้นปัญจาละ ตั้งอยู่ลุ่มแม่น้ำคงคาตอนบน ปัจจุบันดินแดนแห่งนี้ อยู่เมืองอัคราของประเทศอินเดีย 8) แคว้นมคธ ตั้งอยู่ใต้แม่น้ำคงคาตอนกลางมีแม่น้ำคงคาอยู่ทางทิศเหนือ ปัจจุบันดินแดนแห่งนี้ คือ แคว้นพิหารของประเทศอินเดีย 9) แคว้นมัจฉะ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำสินธุกับยมนาตอนบนมีแคว้นโกศลอยู่ทางทิศตะวันออก มีแคว้นกุรุอยู่ทางทิศเหนือ มีแคว้นสุรเสนะ อยู่ทางทิศใต้ นครหลวงชื่อ วิราฎ (ผศ. บุญมี แทนแก้ว, 2548 : 34) 10) แคว้นมัลละ ตั้งอยู่ถัดจากแคว้นโกศลไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ อยู่ทางเหนือของแคว้นวัชชีและทางทิศตะวันออกของแคว้นสั๊กกะ นครหลวงชื่อกุสาวดี แต่ภายหลังแยกเป็นนครกุสินาราบ้ ดนี้เรียกว่าเมืองกาเซีย และนครปาวา บัดนี้เรียกว่า เมืองปัทธะโณนะ 11) แคว้นวังสะ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของลำน้ายมนา ทิศใต้ของแคว้นโกศล และทางทิศตะวันตกของแคว้นกาสิ นครหลวงชื่อโกสัสมิ์ ตั้งอยู่เหนือฝั่งแม่น้ำยมนา ปัจจุบันนครโกสัสมิ์เป็นหมู่บ้านเล็กๆ ชื่อว่า โกสัสมอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองอัลลาฮาบัด 12) แคว้นวัชชี ตั้งอยู่บนฝั่งทิศตะวันออกของแม่น้ำคันธกะอยู่ทางทิศตะวันออก ปัจจุบันดินแดนแห่งนี้อยู่ราวแคว้นราชสถานของประเทศอินเดีย 14) แคว้นอวันตี หรือแคว้นมาละวะ ตั้งอยู่เหนือภูเขาวิชัยทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของแคว้นอัสสะกะ ทางตะวันตกเฉียงใต้ของแคว้นวังสะ นครหลวงชื่ออุชเชนี บัดนี้ คือ เมืองอุเทนในประเทศอินเดีย 15) แคว้นอังคะ ตั้งอยู่ปลายแม่น้ำคงคา ทางทิศตะวันออกของแคว้นมคธ มีแม่น้ำจัมปากันแดน ปัจจุบันดินแดนแห่งนี้อยู่ราวรัฐเบงกอลของประเทศอินเดีย และ 16) แคว้นอัสสะกะ ตั้งอยู่ลุ่มแม่น้ำโคธาวรีทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของแคว้นอวันตี อยู่ติดแนวของดินแดนทักขิณาบถ คือ เมืองแถบใต้มีนครหลวงชื่อโปตลิหรือโปตละ (รศ.ดร.วัชร หทรงประทุม, 2447 : 8-9)

จากเนื้อหาที่นำมากล่าวเบื้องต้นสรุปได้ว่า การเมืองในช่วงแรกมีพื้นที่ในชมพูทวีปและมีอาณาเขตที่กว้างใหญ่ สภาพความเป็นอยู่ของสังคมมนุษย์ มีความเป็นอยู่เลื่อมล้ำสูงต่ำต่างกัน ลักษณะการเมืองจึงขาดเอกภาพการปกครองยังไม่ได้แบ่งออกเป็นสัดส่วนอย่างชัดเจนจนมีรัฐกระจายกระจายเป็นแคว้นใหญ่ 16 แคว้น ดังที่กล่าวมา และนอกจากนี้ยังมีรัฐเล็กๆ ที่กระจายกระจายกันออก 5 แคว้น ได้แก่ สั๊กกะ

โกเลียะ ภัคคะ วิเทหะ และอังคตตราปะ รัฐเหล่านี้ปกครองโดยกษัตริย์ (ราชา) ได้อำนาจโดยการคัดเลือกจากนักรบบ้าง โดยพระราชาทิทรงอำนาจสูงสุดบ้าง รัฐเหล่านี้มีทั้งที่เป็นรัฐอิสระ หรือไม่เป็นอิสระตกเป็นเมืองขึ้นของรัฐที่มีอำนาจหรือที่แพ้การจากทำสงครามแล้วมาเป็นเมืองขึ้นของรัฐที่ชนะ รัฐไหนที่มีกำลังน้อยก็ตกเป็นเมืองขึ้นของรัฐใหญ่ ด้วยเหตุนี้ รัฐจึงถูกลดจำนวนลง เพราะถูกผนวกดินแดนเข้าเรื่อยๆ รัฐที่ชนะสงครามก็ขยายอำนาจทางการเมืองการปกครองโดยลำดับ ดังเห็นได้จากในช่วงพุทธกาลเหลือรัฐที่เป็นมหาอำนาจเพียง 4 รัฐ คือ รัฐวังสะ อวันตี โกศล และมคธเท่านั้น

สำหรับรูปแบบการเมืองที่ใช้ปกครองบ้านเมืองในสมัยพุทธกาลนั้น ปรีชา ช่างขวัญยืน ได้ให้ทัศนะไว้ว่า การเมืองในอินเดียในช่วงพุทธกาลมีรูปแบบการปกครอง 2 ประการ ได้แก่

1. ราชาธิปไตย คือ กษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจในการปกครอง และมีผู้มีอำนาจหรือตำแหน่งรองๆ ลงมา คือ บุโรหิต เสนาบดี เสนา และแบ่งเป็นรัฐเล็กลงมาคือ คาม นิคม ชนบท ได้มีสภาของจุดย่อยระดับชนบท มีผู้ปกครองเป็นอิสระคล้ายเจ้าประเทศราช ซึ่งเป็นรัฐใหญ่และมักจะรุกรานรัฐเล็กๆ ทำให้เกิดความเดือดร้อนอยู่เนืองๆ เพราะสิทธิขาดอำนาจการปกครองรัฐโดยบุคคลเพียงคนเดียว คือ มีอำนาจสูงสุดผู้ทำหน้าที่ปกครองสูงสุดเรียกว่า “กษัตริย์” หรือพระราชา โดยที่พระมหากษัตริย์จะทรงใช้อำนาจในด้านบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการด้วยพระองค์เอง ซึ่งมีการปกครองที่มีมาตั้งแต่เดิม อาณาจักรที่ปกครองในรูปแบบนี้ทำให้ประชาชนรักและศรัทธาตัวผู้นำ เช่น แคว้นมคธ ได้แก่ พระเจ้าพิมพิสาร แคว้นโกศล ได้แก่ พระเจ้าปเสนทิโกศล ส่วน แคว้นอวันตี ได้แก่ พระเจ้าจันทปโชต และแคว้นวังสะ ได้แก่ พระเจ้าอุเทน เป็นต้น ส่วนการสืบทอดอำนาจการปกครองด้วยระบบนี้ โดยมากมักจะเป็นการสืบทอดโดยสายเลือดจากพ่อไปสู่ลูกหรือหลานให้แก่บุคคลที่มีความรู้ความสามารถที่จะสามารถปกครองราษฎรให้ได้รับความผาสุก ส่วนวิธีการปกครอง เพื่อให้ประชาชนได้รับความผาสุกโดยยึดหลักธรรมเข้ามาบริหาร เช่น หลักของทศพิธราชธรรม หรือจักรวรรดิวัตร เป็นต้น (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2540 : 4)

2. สามัคคีธรรม คือ เป็นการปกครองแบบไม่มีกษัตริย์เป็นประมุข แต่มีบุคคลที่ได้รับเลือกให้เป็นผู้นำแห่งรัฐ มีบริหารงานโดยการปรึกษาราชการกับสภา ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกแห่งเจ้าวงศ์ต่างๆ ซึ่งรวมกันเป็นคณะผู้ครองแคว้น ดังนั้น การปกครองแบบนี้จึงเป็นการถ่วงดุลอำนาจมากเป็นเกณฑ์ หรือในบางแห่งก็เรียกว่า “ประชาธิปไตย” เพราะเวลามีเรื่องราวเกิดขึ้นในรัฐ พวกชนชั้นที่มีหน้าที่ในการปกครองก็จะประชุมพิจารณาในสถานที่ ที่เรียกว่า “สันฐาคาร” มีลักษณะคล้ายกับสภาผู้แทนราษฎรในปัจจุบัน ที่สมาชิกสภาต้องประชุมพิจารณาเรื่องราวต่างร่วมกัน เพื่อการออกกฎหมาย การตัดสินใจในกิจการเกี่ยวข้องกับรัฐในสภา ในการใช้สันฐาคารก็เช่นเดียวกันเป็นสถานที่ใช้ประชุมพิจารณาเรื่องราวต่างๆ ของผู้ปกครอง เช่น ตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พวกกษัตริย์มัลละก็เข้าไปประชุมกันในสันฐาคาร เพื่อพิจารณาว่าจะจัดการกับพระสรีระศพอย่างไรและตอนที่พระอนนทไปแจ้งข่าวการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้าแก่เจ้ามัลละก็ได้แจ้งที่สันฐาคาร ในขณะที่เจ้ามัลละกำลังประชุมกับอยู่ระบบสามัคคีธรรมนี้เป็นหลักการที่คล้ายคลึงกันกับรูปแบบประชาธิปไตยในปัจจุบันนี้ อาจถือได้ว่ารูปแบบประชาธิปไตยอาจมีมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้วหลักการของระบบนี้ที่สำคัญที่สุด คือ ความสามัคคี (กรุณา-เรื่องอุไร กุศลาสัย, 2539 : 50)

ด้วยเหตุนี้ รูปแบบการปกครองโดยสามัคคีธรรม เป็นรูปแบบปกครองที่ยึดเสียงส่วนมากในการพิจารณาคดีความหรือการบริหารบ้านเมืองรัฐในยุคนั้น และยังมีรูปแบบคล้ายกับประชาธิปไตยในยุคปัจจุบันนี้ ที่ถ่วงดุลอำนาจเหมือนกัน ส่วนวิธีการปกครองในรูปแบบสามัคคีนี้ประชาชนจะเลือกผู้ขึ้นมาบริหารปกครองอาจใช้กฎหมายและหลักธรรม เป็นต้น

เมื่อเปรียบเทียบกับกำทำสังฆกรรมของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาแล้วจะเห็นได้ว่าต่างมีหลักการและวิธีการเช่นเดียวกับการบริหารกิจการระบบสามัคคีธรรม เริ่มตั้งแต่พระองค์ทรงมอบความเป็นใหญ่แก่สงฆ์ การกำหนดจำนวนของสงฆ์ในการทำสังฆกรรมต่างๆ เช่น 4 รูป 5 รูป หรือ 20 รูป ซึ่งได้แก่องค์ประชุมของสภานั้นเอง การกำหนดสถานที่ประชุมหรือสภา ภิกษุผู้เข้าประชุมมีสิทธิแสดงความคิดเห็นและคัดค้านได้และที่ประชุมมีการคลี่คลายปัญหาโดยการลงมติเป็นเอกฉันท์ โดยการใช้วิธีจับฉลากเป็นการลงคะแนนเพื่อใช้เสียงข้างมาก เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เญยยสิกา (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2536 : 205) เช่น วิธีอุปสมบท เมื่อมีการประชุมสงฆ์เพื่อการอุปสมบท มีการเสนอญัตติ 1 ครั้ง และประกาศความเห็นชอบ 1 ครั้ง เรียกว่า ญัตติทุติยกรรม หรือเสนอญัตติ 1 ครั้ง และการประกาศความเห็นชอบ 3 ครั้ง เรียกว่า ญัตติตถุกรรม สำหรับการสวดเสนอญัตติเป็นการเล่าเรื่องราวผู้บวชมีคุณสมบัติครบถ้วนหรือไม่และสวดประกาศขอความเห็นชอบโดยเปิดโอกาสให้ทักท้วงได้ 3 ครั้ง ถ้าไม่ทักท้วงโดยนิงอยู่ถือว่าให้ความเห็นชอบ แต่มีข้อสังเกตว่า รายละเอียดปลีกย่อยของการปกครองคณะสงฆ์ย่อมมีลักษณะเฉพาะของตนเองซึ่งบางอย่างอาจจะไม่มีปรากฏในระบบการปกครองแบบของบ้านเมือง (พระมหากฤษฎีวิทย อธิฐาโน (สนธิสุข), 2548 : 14)

นอกจากนี้แล้ว ยังมีหลักการสำคัญที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองในพุทธปรัชญาเถรวาทก็คือ หลักการของอธิปไตยไว้ 3 ประการ (อง.ตัก. 20/40/201) พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ ซึ่งคำว่า อธิปไตย แปลตามตัวอักษรจะหมายถึง “ความเป็นใหญ่” ในทางการเมืองหมายถึงอำนาจอิสระสูงสุด (sovereignty) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของความเป็นรัฐในปัจจุบันซึ่งขาดเสียมิได้ พระพุทธเจ้าใช้คำนี้มาอธิบายความหมายของการปฏิบัติธรรมของภิกษุ แต่ก็สามารถนำมาเทียบเคียงเพื่ออธิบายในเชิงการปกครองได้เช่นกันซึ่งมีเนื้อความดังนี้

1. อัตตาริปไตย คือ ความมีตนเป็นใหญ่ อำนาจอิสระขึ้นอยู่กับบุคคลคนเดียว ซึ่งหมายความว่าบุคคลคนเดียวเป็นศูนย์รวมแห่งอำนาจการปกครองทั้งหมด กล่าวคือทั้งอำนาจบริหาร อำนาจตุลาการ และอำนาจนิติบัญญัติ รวมอยู่ที่บุคคลคนเดียวกัน บุคคลอื่นเป็นเพียงผู้รับคำสั่งหรือนโยบายไปปฏิบัติให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของเจ้าของอำนาจนั้นเท่านั้น เช่น ในระบบกษัตริย์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ องค์พระมหากษัตริย์จะทรงเป็นศูนย์รวมอำนาจการปกครอง หากเป็นระบบสาธารณรัฐ ประมุขหรือประธานประเทศ หรือประธานาธิบดีจะเป็นศูนย์รวมอำนาจ ซึ่งมักจะเรียกระบบนี้ว่าเป็นระบบ “เผด็จการ” (วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, ม.ป.ป. : 24) จะเห็นว่าระบบอัตตาริไตนั่น อำนาจอยู่กับกลุ่มบุคคลเพียงกลุ่มเดียวจะใช้อย่างไรก็ได้โดยไม่นึกถึงประโยชน์ของคนส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่หน้าเป็นห่วงอย่างยิ่ง แต่ถ้าผู้ปกครองมีเมตตาธรรม ให้ความเสมอภาคกับประชาชนและสังคมทุกกลุ่มทุกชนชั้นปัญหาต่างๆ ก็จะไม่เกิดขึ้น

2. โลกาธิปไตย คือ ความมีโลกเป็นใหญ่ อำนาจอิสระขึ้นอยู่กับความเห็นของคนส่วนใหญ่ ซึ่งหมายความว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นอย่างไรก็ให้ถือเอาตามนั้น โลกาธิปไตยนี้ ปัจจุบันมีใช้ในระบอบประชาธิปไตย ถ้าประเภทประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) ก็ใช้ประชาชนทั้งประเทศมาประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับกิจการบ้านเมือง ประชาธิปไตยโดยตรงจะนำมาใช้ในประเทศเล็ก ๆ เช่น นครรัฐต่างๆ ของกรีกโบราณ เป็นต้น และประเภทประชาธิปไตยโดยอ้อม (Indirect Democracy) ซึ่งเป็นประชาธิปไตยแบบตัวแทน กล่าวคือเมื่อไม่สามารถนำประชาชนมาประชุมแสดงความคิดเห็นพร้อมกันได้ทั้งประเทศก็ให้ประชาชนเหล่านั้นเลือกตั้งตัวแทนของตนขึ้นมาทำหน้าที่แทนตัวแทนเหล่านั้นออกเสียงหรือแสดงความคิดเห็นอย่างไร ก็ถือว่าเป็นความคิดเห็นของบุคคลที่เลือกตนมา

3. ธรรมาธิปไตย คือ ความมีธรรมเป็นใหญ่ อำนาจอิสระขึ้นอยู่กับธรรมะ คือ ความถูกต้องโดยไม่คำนึงว่าจะเป็นความเห็นของคนส่วนใหญ่หรือคนส่วนน้อย หรือแม้จะเป็นความเห็นของบุคคลคนเดียว

(ปัจเจกชน) ถ้าเป็นความเห็นที่ชอบธรรมหรือเป็นความเห็นที่ถูกต้องก็ถือเอาตามนั้น (สุรพล สุขะพรหม, 2552 : 249)

ในทัศนะของพุทธปรัชญาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการเมือง รัฐ และรัฐบาล สิ่งที่ดีหรือไม่ดี ความสงบสุขของบ้านเมืองล้วนแต่ก่อกำเนิดจากมนุษย์ทั้งนั้น เมื่อมนุษย์เกิดขึ้นมาก็มารับผิชอบโลกร่วมกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ถ้ามนุษย์มีศีลธรรมไม่ว่าผู้ปกครองหรือประชาชน รัฐ และรัฐบาลประเทศชาติก็สงบสุข การปกครองบ้านเมืองให้สงบสุขไม่ว่าจะเป็นระดับบุคคล หมู่คณะ สังคมหรือระหว่างประเทศล้วนเป็นเรื่องของศีลธรรม พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุดในสังคมมนุษย์ทั้งโลกนี้และโลกหน้า” (ที.ปา. 11/130/97)

4. แนวคิดทางการเมืองปัจจุบันในมุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาท

สำหรับแนวคิดทางการเมืองปัจจุบันในมุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นพบว่า รูปแบบแนวคิดการเมืองปัจจุบันนี้มีส่วนได้รับอิทธิพลสืบต่อมาจากรูปแบบการเมืองตามแนวคิดของเพลโตที่มี 3 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการปกครองโดยคนเดียว 2) รูปแบบการปกครองโดยคณะบุคคล และ 3) รูปแบบการปกครองโดยประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งรูปแบบการปกครองโดยคนเดียวเป็นรูปแบบการปกครองโดยใช้อำนาจจำกัดอยู่กับผู้นำเพียงผู้เดียว แต่ผู้นำนั้นจะต้องเป็นราชาปราชญ์ที่เป็นชนชั้นสูงปกครองประกอบด้วยคุณธรรมในการปกครองรัฐ จึงจะสามารถทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์และต้องมีความสามารถในการใช้เหตุผลและรักในความจริงหรือมีความเป็นนักปรัชญาอยู่ในตัว จึงจะเป็นรูปแบบปกครองที่ดีที่สุดในอันจะทำให้ประชาชนพึงพอใจและมีความสุขได้ ลักษณะดังกล่าวนี้มีส่วนคล้ายกับรูปแบบการเมืองแบบราชาธิปไตยอันเป็นรูปแบบการปกครองโดยเน้นอำนาจตนเป็นใหญ่ในการปกครองรัฐเพียงผู้เดียวในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นรูปแบบการปกครองโดยเน้นอำนาจตนเป็นใหญ่ในการปกครองรัฐเพียงผู้เดียว ไม่ใช่ใช้อำนาจที่มีไปทำร้ายบุคคลอื่นให้ได้รับความเดือดร้อน เพื่อปกครองแค้นแค้นโดยมีเป้าหมายว่าให้ประชาชนมีความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงปลอดภัยจากโจรผู้ร้ายมิให้มาทำร้าย ผู้นำตามแนวคิดนี้จะต้องนำธรรมมาปฏิรูปการเมืองการปกครองขึ้นใหม่และถ้อยมั่นในหลักทศพิธราชธรรม พรหมวิหาร เป็นต้น ที่ถือว่าเป็นหลักธรรมของผู้ปกครองบ้านเมืองที่ดีตามแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาท

ในส่วนของรูปแบบของการเมืองปัจจุบันในมุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นพบว่า รูปแบบแนวคิดทางการเมืองปัจจุบันนั้นจะมีรูปแบบที่ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบการเมืองที่มีมาตั้งแต่สมัยกรีกตามที่เพลโต (Plato) นักปรัชญาเมธีชาวกรีก ได้แบ่งการปกครองออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ ประเภทแรก เป็นการปกครองที่มอบอำนาจอธิปไตยให้อยู่กับคนเพียงคนเดียวเท่านั้น ในมุมมองของของพุทธปรัชญาเถรวาทแล้วมีส่วนคล้ายกับรูปแบบการปกครองในอินเดียในช่วงพุทธกาลที่มีกษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจในการปกครองและจะมีปุโรหิต เสนาบดี เสนาเป็นผู้มีอำนาจรองๆ ลงมา ซึ่งรูปแบบการปกครองลักษณะนี้จะเรียกว่า ราชาธิปไตย โดยอำนาจการปกครองรัฐโดยบุคคลเพียงคนเดียวจะมีอำนาจสูงสุดเป็นผู้ทำหน้าที่ปกครองสูงสุดเรียกว่า กษัตริย์ หรือพระราชอา ส่วนประการที่สอง เป็นการปกครองโดยคณะบุคคล เป็นการปกครองของคณะบุคคลชั้นสูงซึ่งเป็นพวกอภิสิทธิ์ชน บรรดาประชาชนจะให้การยอมรับโดยถือว่าผู้ปกครองเป็นชนชั้นที่มีการศึกษามีประสบการณ์ทางการเมือง และมีฐานันดรที่สูงกว่า มีลักษณะเป็นแบบเผด็จการ ในมุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาทรูปแบบการปกครองลักษณะนี้จะมีส่วนคล้ายกับรูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม เป็นการปกครองแบบไม่มีกษัตริย์เป็นประมุขแต่มีบุคคลที่ได้รับเลือกให้เป็นผู้นำแห่งรัฐมีบริหารงานโดยการปรึกษาหารือกับสภามหาชนในการปกครองก็จะประชุมพิจารณา เพื่อการออกกฎหมาย การตัดสินใจในกิจการเกี่ยวข้องกับรัฐในสภาจะยึดเสียงส่วนมากในการพิจารณาคดี

ความหรือการบริหารบ้านเมืองรัฐในยุคนั้น สำหรับการใช้อำนาจนั้นเมื่อพิจารณาอย่างละเอียดแล้วจะมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับโลกาธิปไตย และประการสุดท้าย เป็นการปกครองที่จะมีลักษณะที่ชนชั้นกลางเป็นผู้ปกครองมีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง ซึ่งเพลโตมองว่า เป็นการปกครองที่ดีที่สุดถือว่าเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยสายกลาง ในมุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาทรูปแบบการปกครองลักษณะนี้จะมีส่วนที่เข้ากันได้กับธรรมาธิปไตยเป็นการปกครองที่มีธรรมเป็นใหญ่จะใช้อำนาจสูงสุดนั้นขึ้นอยู่กับธรรมะที่เป็นความถูกต้องโดยไม่คำนึงว่าจะเป็นความเห็นของคนส่วนใหญ่หรือคนส่วนน้อยหรือแม้จะเป็นความเห็นของบุคคลคนเดียว

ในทัศนะของผู้เขียนแล้วนั้นแนวคิดทางการเมืองในมุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาทยังมีประเด็นที่สำคัญดังนี้

ประเด็นแรก แนวคิดทางการเมืองปัจจุบันในมุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า หากนำแนวคิดทางการเมืองในพุทธปรัชญาเถรวาทมาใช้กับการเมืองในปัจจุบัน เป็นการยากมากซึ่งจำเป็นจะต้องมีองค์ประกอบหลายด้าน เช่น ความรู้ ความเข้าใจของประชาชนทั้งหมด ในหลักการของพุทธปรัชญาเถรวาท ผู้นำที่ดี ผู้ถูกปกครองที่ดี ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น หากเข้าใจแล้วจะเป็นตัวกำหนดการอยู่ดีมีสุขของประชาชนในชาติ แนวคิดทางการเมืองปัจจุบันเป็นเพียงแค่แนวคิดที่ดีแต่ไม่นำมาปฏิบัติ ซึ่งอาจจะเกิดจากกิเลสตัณหาของคนบางส่วนในประเทศทำให้เกิดปัญหาขึ้น ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะว่า ปัญหาของการเมืองปัจจุบัน ควรเน้นความรู้ ความเข้าใจ รู้เหตุ รู้ปัจจัย ซึ่งจะนำมาสู่การแก้ปัญหาที่ถูกต้อง โดยการอบรมสั่งสอนทางด้านจริยธรรม เหตุใดควร เหตุใดไม่ควร ตั้งแต่เยาวชน ครอบครัว สังคม ซึ่งผู้นำการปกครองต้องปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดีแก่สังคม

ประเด็นที่สอง รูปแบบแนวคิดทางการเมืองปัจจุบันในมุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาท ผู้เขียนมีความคิดเห็นว่า แม้ว่าแนวคิดทางการเมืองในปัจจุบันจะมีลักษณะที่ไม่แตกต่างจากที่เคยมีในอดีตมากนัก แต่บริบทสังคมนั้นมีความแตกต่างจากเดิมแน่นอน ซึ่งผู้วิจัยมองว่าความแตกต่างทางบริบททางสังคมนี้จะเป็นตัวแปรที่สำคัญทำให้แนวคิดทางการเมืองจะต้องปรับให้เข้ากับบริบทสังคม รูปแบบอาจจะเพิ่มเติมที่สิ่งที่จะต้องเพิ่มเติม คือ การศึกษาสภาพบริบทของสังคมนั้นๆ เพื่อที่จะได้นำเอาแนวคิดการเมืองดังกล่าวนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพของสังคมดังกล่าว ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะว่า รูปแบบทางการเมืองนั้นจะดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับผู้ที่มีอำนาจในสังคมนั้นนำไปใช้ และควรปรับให้เข้ากับบริบทสังคมนั้น เพราะพื้นฐานทางวัฒนธรรมของของแต่ละสังคมนั้นจะไม่เหมือนกัน สิ่งนี้ก็คือว่าเป็นตัวแปรที่สำคัญประการหนึ่งที่สามารถนำมาเป็นใช้ติกรอบเพื่อนำรูปแบบทางการเมืองไปปรับใช้เพื่อตอบโจทย์ของสังคมนั้นๆ ได้เช่นกัน

5. สรุป

แม้รูปแบบแนวคิดทางการเมืองปัจจุบันนั้นจะมีรูปแบบที่เน้นหลักเสรีภาพซึ่งเป็นการยอมรับความสามารถของบุคคลในการที่จะทำสิ่งที่ปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง เสรีภาพจึงเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความสมหวังและความสุขให้กับบุคคล ด้วยเหตุดังกล่าว นักคิดบางคน จึงต้องการไม่ให้มีการจำกัดเสรีภาพของบุคคลไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดๆ ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม นักคิดบางคนก็ยังเห็นความจำเป็นของสังคมที่ต้องจำกัดเสรีภาพของบุคคล จึงได้เสนอหลักการต่างๆ ดังนี้ ในเมื่อมนุษย์มีความเสมอภาคกัน ไม่ตกอยู่ภายใต้การกดขี่ กีดกันด้วยเหตุต่างๆ ตนก็มีอิสระเสรีภาพที่จะทำอะไรได้ตามที่ตนพอใจ โดยไม่ละเมิดกฎหมายและไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นการที่จะให้ได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพก็ต้องต่อสู้เพื่อเรียกร้องช่วงชิงมาจากผู้ปกครองเผด็จการบ้าง เพื่อมาเป็นประชาธิปไตยบ้าง เป็นต้น ในหลักการข้อนี้จะเป็นการให้ความสำคัญกับเสรีภาพของประชาชน ซึ่งเสรีภาพเหล่านี้จะต้องมีการกำหนดขอบเขตที่ชัดเจน

เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการละเมิดซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่ความเสมอภาคของประชาชน ซึ่งในคำสอนของพุทธปรัชญาเถรวาทก็มีกล่าวถึงการให้เสรีภาพแก่บุคคลทั้งในด้านความคิดและการกระทำ โดยถือว่ามนุษย์เป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของตนเอง ไม่ได้เกิดจากการมีผู้สร้างหรือเทพเจ้าที่มีอำนาจเหนือมนุษย์คอยดลบันดาล หลักพุทธปรัชญาเถรวาท สอนให้มนุษย์มีเสรีภาพและให้รู้จักใช้เสรีภาพในทางพหุเหมาะสมพอดี ไม่ใช่จนเกินขอบเขตหรือสุดโต่งเกินไป จนไปกระทบเสรีภาพของบุคคลอื่น หากบุคคลต่างใช้เสรีภาพจนไม่มีขอบเขตจำกัด ในที่สุดรัฐหรือสังคมนั้นก็จะมีเสรีภาพหลงเหลืออยู่เลย พุทธปรัชญาเถรวาท ให้เสรีภาพในการกระทำโดยสอนให้ทุกคนรับผิดชอบการกระทำของตัวเองว่า ใครทำอะไรไว้อย่างไรจะต้องได้รับผลของการกระทำอย่างนั้น “ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว” (ส.ส. 15/903/274)

นอกจากเสรีภาพในการกระทำแล้ว พระพุทธศาสนายังให้เสรีภาพในการคิด ไม่บังคับให้บุคคลมานับถือ โดยปราศจากความเต็มใจหรือปราศจากความเข้าใจ โดยถือว่าปัญญาต้องมาควบคู่กับศรัทธา การมีศรัทธาต้องมีปัญญากำกับด้วย ในการปฏิบัติตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน พระพุทธองค์ได้ทรงบังคับให้ใครปฏิบัติตาม เพียงแต่ทรงบอกแนวทางให้เท่านั้นใครมีศรัทธาในการปฏิบัติตามได้ในระดับไหนก็ขึ้นอยู่กับสติปัญญาของแต่ละบุคคล พระพุทธองค์ไม่ได้บังคับและยังสอนให้ใช้เสรีภาพทางความคิด ในการที่จะตัดสินใจเชื่อในคำสอนหรือลัทธิใดๆ ดังปรากฏคำสอนของพระองค์ในกาลามสูตรหรือเกสปุตตสูตรว่า “ดูก่อนกาลามชนทั้งหลาย ก็ควรแล้วที่ท่านทั้งหลายจะเคลือบแคลงสงสัย มาเกิดท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายอย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำ ที่ได้ยินได้ฟังมา อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำสืบๆ กันมา อย่าได้ถือโดยตื่นข่าวว่าได้ยินอย่างนี้ อย่าได้ยึดถือโดยอ้างตำรา อย่าได้ยึดถือเดาเอาเอง อย่าได้ยึดถือโดยคาดคะเน อย่าได้ยึดถือโดยตรึกตามอาการ อย่าได้ยึดถือโดยชอบใจว่าต้องกับทฤษฎีของตัวเอง อย่าได้ยึดถือโดยเชื่อว่าผู้พูดสมควรจะเชื่อถือได้ อย่าได้ยึดถือโดยความนับถือว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา เมื่อใดท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ดีเตยน ธรรมเหล่านี้ใครสมาทานให้บริสุทธิ์แล้วเป็นไปเพื่อสิ่งไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์ เมื่อนั้นท่านทั้งหลายควรละธรรมเหล่านั้นเสีย” (อง.ติก. 20/505/179-18)

6. บรรณานุกรม

- กมล สมวิเชียร. (2525). *รัฐศาสตร์เบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- กรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย. (2539). *อินเดียสมัยพุทธกาล*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ภาพ.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2550). *ปรัชญาศาสนาประยุกต์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ดวงแก้ว.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2523). *การเมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ.
- เชาวน์วงศ์ เสนพงษ์. (2547). *การเมืองการปกครองไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เดือน คำดี. (2534). *พุทธปรัชญา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- เดโช สนวนานนท์. (2545). *พจนานุกรมศัพท์การเมือง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หน้าต่างโลกกว้าง.
- บุญมี แทนแก้ว, ผศ. (2548). *พระพุทธศาสนาในเอเชีย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2540). *ทรรศนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระมหาภคทวีทย์ อธิภูจจาโน (สนธิสุข). (2548). *ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดประชาธิปไตยในพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดประชาธิปไตยในสังคมปัจจุบัน*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2536). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2531). *การเมืองคือธรรมะ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วัชรินทร์การพิมพ์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิรัช ธีรพันธ์เมธี. (ม.ป.ป.). *พุทธปรัชญาการปกครอง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ดวงแก้ว.
- วัชร ทรงแปด, รศ.ดร. (2547). *ความคิดทางการเมืองในพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สิทธิพันธุ์ พุทธน. (2526). *ทฤษฎีพัฒนาการเมือง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2526.
- สุขุม นวลสกุล. (2524). *การเมืองการปกครองไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุนัย เศรษฐบุญสร้าง. (2533). *อุดมการณ์ทางการเมืองในพระพุทธศาสนากรณีแนวคิดของสำนักสันติอโศก*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรพล สุยะพรหม. (2552). *การเมืองกับการปกครองของไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมบัติ จันทะวงษ์. (2525). *การเมือง: แนวคิดและการพัฒนา*. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เสมาธรรม.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. (2527). *พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.
- Adler, M.J. (1985). *Aristotle for Everybody: Difficult thought Made Easy*. Bantam Books, Toronto.